

به نام آنکه بودنمان یادی از اوست

۱۰ روش تدریس پر کاربرد که هر معلمی باید بداند

مولفان :

ابوالفضل قدسی

محمد مهدی خلیلی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

شماره کتابشناسی ملی : ۱۰۱۸۶۶۵۶

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۸۷۲۱-۴۵-۳

سرشناسه : قدسی، ابوالفضل، ۱۳۸۴-

عنوان و نام پدیدآور : ۱۰ روش تدریس پر کاربرد که هر معلمی باید بداند [منابع الکترونیکی: کتاب]/
مولفان ابوالفضل قدسی، محمدمهدی خلیلی.

مشخصات نشر : مشهد: ارسطو، ۱۴۰۵.

مشخصات ظاهری : منبع برخط (۱۱۰ص): جدول.

وضعیت فهرست نویسی: فیفا

یادداشت : کتابنامه: ص. [۹۹] - ۱۱۰.

نوع منبع الکترونیکی : فایل متنی (PDF).

یادداشت : دسترسی از طریق وب.

عنوان گسترده : ده روش تدریس پر کاربرد که هر معلمی باید بداند.

شناسه افزوده : خلیلی، محمدمهدی، ۱۳۸۴-

موضوع : تدریس -- روش شناسی

موضوع : Teaching -- Methodology

موضوع : معلمان -- راهنمای آموزشی

موضوع : Teachers -- Study and teaching

رده بندی کنگره : LB۱۰۲۵/۳

رده بندی دیویی : ۳۷۱/۱۰۲

دسترسی و محل الکترونیکی : آدرس الکترونیکی منبع

نام کتاب : ۱۰ روش تدریس پر کاربرد که هر معلمی باید بداند

مولفان : ابوالفضل قدسی - محمدمهدی خلیلی

ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

طراح جلد: امین مظلومی

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۵

چاپ : زبرجد

قیمت : ۱۸۵۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۸۷۲۱-۴۵-۳

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

فهرست

۷.....	مقدمه
۱۱.....	فصل اول : مبانی تدریس
۱۲.....	تدریس چیست؟
۱۳.....	تفاوت تدریس و آموزش
۱۴.....	روش‌های تدریس و جایگاه آن‌ها در فرآیند یاددهی - یادگیری
۱۵.....	طبقه‌بندی روش‌های تدریس
۱۷.....	فصل دوم: روش تدریس سخنرانی Lecture Method
۱۸.....	مراحل اجرای روش تدریس سخنرانی:
۱۸.....	طراحی ساختار سخنرانی:
۲۰.....	مزایا روش تدریس سخنرانی:
۲۱.....	چالش‌ها و محدودیت‌های روش تدریس سخنرانی:
۲۳.....	یک نمونه اجرایی از روش تدریس سخنرانی:
۲۴.....	تعریف عبارت جبری:
۲۴.....	اجزای عبارت جبری:
۲۵.....	آموزش ساده‌سازی:
۲۵.....	تمرین‌های نمونه:
۲۵.....	پرسش‌های تعاملی برای درگیرسازی ذهنی:
۲۷.....	فصل سوم: روش تدریس پرسش و پاسخ Question and Answer Method
۲۸.....	مراحل اجرای روش پرسش و پاسخ:
۲۹.....	انواع سؤالات در روش پرسش و پاسخ:
۳۰.....	ویژگی‌های سؤالات مطرح شده در روش پرسش و پاسخ:

مزایای روش پرسش و پاسخ: ۳۱

چالش‌ها و محدودیت‌های روش پرسش و پاسخ: ۳۱

تفاوت روش تدریس سخنرانی با پرسش و پاسخ: ۳۲

یک نمونه اجرایی از روش تدریس پرسش و پاسخ: ۳۳

فصل چهارم: روش تدریس نمایش (Demonstration Method) ۳۷

روش اجرای تدریس نمایش ۳۸

مزایا و چالش‌های روش تدریس نمایش: ۳۹

نمونه اول اجرای روش تدریس نمایش: ۴۰

نمونه دوم اجرای روش تدریس نمایش ۴۲

فصل پنجم: روش تدریس بارش مغزی (Brain Storming Method) ۴۳

نحوه اجرای روش تدریس بارش مغزی: ۴۴

مزایای روش تدریس بارش فکری: ۴۶

چالش‌ها و محدودیت‌های روش تدریس بارش فکری: ۴۷

نمونه عملی اجرای بارش فکری ۴۸

فصل ششم: روش تدریس بحث گروهی (Group Discussion Method) ۵۱

مراحل اجرای بحث گروهی: ۵۲

مزایای روش بحث گروهی: ۵۴

چالش‌های روش بحث گروهی و راهکارهای پیشنهادی: ۵۴

فصل هفتم: روش تدریس ایفای نقش (Role-Playing Method) ۶۱

مراحل اجرای ایفای نقش: ۶۲

تفاوت روش تدریس ایفای نقش و نمایش: ۶۵

مزایای روش تدریس ایفای نقش: ۶۵

محدودیت‌ها و چالش‌های روش تدریس ایفای نقش: ۶۶

نمونه‌ای از روش تدریس ایفای نقش: ۶۷

فصل هشتم: روش تدریس آموزش معکوس (Flipped Learning) ۷۱

خاستگاه تاریخی: ۷۲

تفاوت روش سخنرانی با آموزش معکوس: ۷۲

مراحل اجرای آموزش معکوس بر اساس پژوهش‌ها: ۷۳

مزایای روش یادگیری معکوس: ۷۴

چالش‌ها و راهکارهای روش یادگیری معکوس: ۷۵

نمونه‌ای از روش تدریس آموزش معکوس: ۷۶

فعالیت‌های پایانی برای سنجش یادگیری: ۷۸

فصل نهم: روش تدریس همسالان (Peer Teaching) ۷۹

نحوه اجرای روش تدریس همسالان: ۸۰

تفاوت روش تدریس همسالان با روش ایفای نقش ۸۲

مزایای روش تدریس همسالان: ۸۳

چالش‌ها و راهکارهای روش تدریس همسالان: ۸۳

نمونه روش اجرای تدریس همسالان: ۸۵

فصل دهم: روش تدریس اکتشافی (Discovery Learning Method) ۸۷

مراحل اجرای روش تدریس اکتشافی: ۸۸

مزایای روش اکتشافی: ۹۰

چالش‌های روش تدریس اکتشافی: ۹۰

نمونه روش اجرایی روش تدریس اکتشافی: ۹۲

فصل یازدهم: روش تدریس واحدکار (پروژه‌محور) (Project Based Method) ۹۵

روش اجرای تدریس پروژه‌ای (واحد کار): ۹۶

مزایای روش تدریس پروژه‌ای (واحد کار): ۹۸

محدودیت‌ها و چالش‌های روش تدریس پروژه‌ای (واحد کار):	۹۹
نمونه عملی روش تدریس پروژه‌ای:	۱۰۰
فصل دوازدهم: چند قدم برای ماندن در مسیر معلمی و بهتر شدن در آن	۱۰۳
منابع:	۱۰۹

مقدمه

درس ادیب ار بود زمزمه محبتی

جمعه به مکتب آورد طفل گریز پای را^۱

آموزش، چراغی است که تاریکی نادانی را می‌شکافد و راه رشد و پیشرفت را روشن می‌سازد. در این میان، معلم نه تنها مشعل‌دار این راه است، بلکه با شیوه و روشی که در آموزش به کار می‌گیرد، می‌تواند ذهن‌های خام را به اندیشه‌هایی پویا و درخشان تبدیل کند. تدریس، تنها انتقال اطلاعات نیست؛ هنری است که در آن، دانش با عشق و با درک عمیق انسانی در هم می‌آمیزد.

هدف نهایی ما معلمان، یادگیری مؤثر دانش‌آموزان و توانایی آنان در به‌کارگیری آموخته‌هاست. اما آیا صرف تسلط بر محتوای کتاب‌های درسی برای دستیابی به این هدف کافی است؟

بی‌تردید خیر.

در فرآیند تدریس، «چگونه گفتن» از «چه گفتن» مهم‌تر است. آگاهی از روش‌های نوین تدریس، شما را در رسیدن به این مقصود یاری خواهد کرد.

در عصر پرشتاب امروز که فناوری با گام‌هایی بلند در حال دگرگونی چهره‌ی آموزش است، دیگر نمی‌توان با روش‌های سنتی یک‌سویه به سراغ نسل پویای دانش‌آموزان رفت. آنان، بیش از هر زمان دیگری، به یادگیری فعال، مشارکتی و خلاقانه نیاز دارند. معلمان امروز باید مجهز به روش‌هایی باشند که نه فقط مفاهیم را منتقل کنند، بلکه توان تفکر، تحلیل، حل مسئله و خلاقیت را در دانش‌آموزان شکوفا سازند.

^۱ نظیری نیشابوری

در کنار این آگاهی از روش‌های تدریس و مهارت در کلاس‌داری، معلمان باید شناختی دقیق از ویژگی‌های جسمی، روحی، شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان خود داشته باشند. این شناخت چندبعدی به آنان کمک می‌کند تا الگویی مناسب و متناسب با شرایط یادگیری هر کلاس را انتخاب کرده و اثربخشی آموزش را افزایش دهند.

کتابی که پیش روی شماست، تلاشی است برای پاسخ به این نیاز. در «۱۰ روش تدریس پرکاربرد»، مجموعه‌ای از مؤثرترین و رایج‌ترین شیوه‌های آموزشی که در کلاس‌های درس معاصر اثربخش واقع شده‌اند، به زبانی ساده و کاربردی معرفی شده‌اند. کتاب‌های بسیاری در زمینه‌ی روش‌های تدریس در ایران نگاشته شده است؛ اما آنچه این کتاب را متمایز می‌سازد، تمرکز آن بر ۱۰ روشی است که بر پایه‌ی تجربه‌ی شخصی نویسنده و پرس‌وجو از معلمان باتجربه گردآوری شده‌اند. در این اثر، صرفاً به معرفی این روش‌ها پرداخته شده و از پرداختن به حاشیه‌ها پرهیز گردیده است؛ گرچه به‌خوبی آگاهیم که تجربه و خلاقیت معلمان، فراتر از گفتار صرف است و تدریس موفق، در نهایت در میدان عمل رقم می‌خورد.

این روش‌ها شامل سخنرانی، پرسش و پاسخ، نمایش، ایفای نقش، بحث گروهی، پروژه‌محور، اکتشافی، بارش مغزی، تدریس همسالان و آموزش معکوس هستند. هر یک از این روش‌ها، اگر به‌درستی به کار گرفته شوند، می‌توانند کلاس درس را از فضای خشک و یک‌جانبه به محیطی پویا، مشارکتی و انگیزشی تبدیل کنند.

مخاطبان این کتاب، معلمان گرامی و دانش‌جومعلمانی عزیز هستند که در آغاز یا میانه‌ی مسیر حرفه‌ای خود قرار دارند و به دنبال راه‌هایی نوین و اثربخش برای تدریس می‌گردند. این اثر در پی آن نیست که نسخه‌ای یکسان برای همه‌ی کلاس‌ها ارائه دهد، بلکه می‌کوشد افق دید شما را گسترش دهد، ایده‌هایی الهام‌بخش ارائه کند و بستری برای خلاقیت آموزشی فراهم آورد.

در پایان، فصلی از کتاب به توصیه‌هایی اختصاص یافته که می‌تواند چراغ راه هر معلمی در کلاس درس باشد: از بهره‌گیری از ابزارهای آموزشی متنوع و هوش مصنوعی، تا اهمیت فن بیان، طرح درس و نقدپذیری. امید است این کتاب، گامی کوچک اما مؤثر در ارتقای کیفیت تدریس و یادگیری در کلاس‌های درس ایران عزیزمان باشد.

بر خود لازم می‌دانیم از تمامی بزرگوارانی که در فرآیند نگارش، بازخوانی، مشاوره علمی و فراهم آوردن منابع این کتاب ما را یاری کردند، صمیمانه سپاسگزاری کنیم.

و در نهایت، با تمام تواضع و احترام،

این کتاب را به معلمان شریف و فهیم ایران تقدیم می‌کنیم؛

به آنان که بی‌ادعا، مشعل آگاهی را در دست گرفته‌اند و آینده را روشن‌تر می‌سازند.

فصل اول :

مبانی تدریس

«تدریس یعنی سازمان‌دهی آگاهانه شرایط یادگیری برای تسهیل یادگیری»^۱

^۱ Gage, N. L. (2009). A Conception of Teaching. Springer.

تدریس چیست؟

تدریس، روح جریان آموزش و قلب تپنده کلاس درس است. هرچند در نگاه نخست ممکن است تدریس به انتقال مفاهیم از معلم به دانش آموز محدود پنداشته شود، اما در حقیقت، فرایندی چندبُعدی و پویاست که فراتر از گفتن و شنیدن جریان می‌یابد. تدریس یعنی فراهم ساختن بستری مناسب برای آن که یادگیری، عمیق، مؤثر و پایدار رخ دهد.

در تعریفی ساده می‌توان گفت: تدریس، هنر و مهارت ایجاد موقعیت‌هایی است که در آن یادگیری تسهیل می‌شود. معلم مؤثر صرفاً انتقال‌دهنده اطلاعات نیست، بلکه فضایی می‌آفریند که در آن فراگیران می‌اندیشند، می‌پرسند، تجربه می‌کنند و به دانشی معنا دار دست می‌یابند.

به تعبیر دکتر علی اکبر سیف، تدریس «فعالیتی است هدف دار، سازمان یافته و برنامه ریزی شده که با قصد ایجاد یادگیری در فراگیر صورت می‌گیرد» (سیف، ۱۳۹۹، روان شناسی تربیتی، ص ۴۳۳). این تعریف نشان می‌دهد که تدریس، کنشی آگاهانه و هدفمند است، نه صرفاً عملی روزمره. معلم، با شناخت دقیق از محتوا، مخاطب و شیوه‌های آموزشی، فضای یادگیری را طراحی و هدایت می‌کند.

تدریس آمیزه‌ای است از دانش و هنر؛ دانشی برگرفته از نظریه‌های روان‌شناسی تربیتی، یادگیری و رشد، و هنری که در ارتباطی زنده و انسانی با دانش آموزان شکل می‌گیرد. در این فرایند، مهارت‌هایی چون ارتباط مؤثر، مدیریت زمان و کلاس، بهره‌گیری از ابزارهای آموزشی، ایجاد انگیزه و ارزشیابی مستمر، نقشی بنیادین ایفا می‌کنند.

امروزه تدریس دیگر به انتقال محفوظات محدود نمی‌شود. معلمی که بتواند الهام ببخشد، هدایت گر باشد و کلاس را به محیطی برای رشد فردی و فکری بدل سازد، گامی فراتر از آموزش نهاده است.

تفاوت تدریس و آموزش

در زبان رایج، دو واژه «تدریس» و «آموزش» گاه به جای یکدیگر به کار می‌روند؛ اما در ادبیات علمی تعلیم و تربیت، این دو اصطلاح معنا و کاربردی متفاوت دارند. تمایز میان آن‌ها، برای معلمان و مربیان، از اهمیت بنیادین برخوردار است.

آموزش (Education) مفهومی گسترده‌تر است که به مجموعه‌ای از فرایندهای آگاهانه یا ناآگاهانه برای ایجاد تغییر در رفتار، نگرش یا توانایی‌های یادگیرنده اطلاق می‌شود. آموزش می‌تواند رسمی یا غیررسمی، حضوری یا مجازی، درون مدرسه‌ای یا برون مدرسه‌ای باشد. به بیان دیگر، آموزش فرایندی کلان است که در آن، جامعه از طریق نهادها، افراد و فرصت‌های گوناگون، نسل نو را برای زندگی در آینده آماده می‌سازد.

در مقابل، **تدریس (Teaching)** شکل مشخصی از آموزش رسمی است که در چارچوبی سازمان‌یافته، با حضور معلم و یادگیرنده و بر پایه برنامه‌ای از پیش تعیین شده انجام می‌شود. تدریس، بخشی از کالبد آموزش است؛ همچون قلبی که در کالبد آموزش می‌تپد.

به گفته رابرت گانیه، آموزش شامل طراحی کلان محیط یادگیری است؛ اما تدریس، مدیریت لحظه به لحظه این محیط است که به طور مستقیم با یادگیرنده در ارتباط است (Gagné, R. M., The Conditions of Learning, 1985).

از این رو، هر تدریسی نوعی آموزش است، اما هر آموزشی الزاماً تدریس نیست. فیلمی مستند که ذهن کودکی را روشن می‌کند، یا گفت‌وگویی ساده با والدین که ارزش‌ها را منتقل می‌سازد، نمونه‌هایی از آموزش بدون تدریس‌اند.

درک این تفاوت، به معلم کمک می‌کند جایگاه خود را بهتر بشناسد؛ نه تنها به عنوان ناقل محتوا، بلکه به مثابه طراح یادگیری که بخشی از یک فرایند بزرگ‌تر به نام آموزش است.

روش‌های تدریس و جایگاه آن‌ها در فرآیند یاددهی - یادگیری

هر معلمی، حتی بدون آنکه بداند، از یک یا چند روش تدریس بهره می‌برد؛ زیرا تدریس، تنها انتقال محتوا نیست، بلکه نحوه ارائه آن، شیوه تعامل با دانش‌آموز، چگونگی طرح پرسش و هدایت فرایند یادگیری را نیز در برمی‌گیرد. «روش تدریس» به زبان ساده، راه و رسم یاددادن است.

در ادبیات تعلیم و تربیت، روش تدریس عبارت است از مجموعه‌ای از گام‌های هدفمند و منظم که معلم برای انتقال مفاهیم، مهارت‌ها و نگرش‌ها به دانش‌آموزان به کار می‌برد. هر روشی، بر پایه مبانی نظری خاصی طراحی شده و با ویژگی‌های محتوا، اهداف آموزشی، شرایط کلاس و نوع مخاطب، پیوندی مستقیم دارد.

در حقیقت، روش تدریس، پل میان «هدف» و «یادگیری» است؛ اگر اهداف آموزشی را بدانیم اما نتوانیم آن‌ها را با روشی مؤثر منتقل کنیم، آموزش بی‌ثمر خواهد بود. به تعبیر هربرت اسپنسر، نظریه پرداز تربیتی:

"آموختن، نه به آن است که بگوییم، بلکه به آن است که چگونه بگوییم تا فرا بگیرند."

روش‌های تدریس، بسیار متنوع‌اند؛ از روش‌های سنتی مانند سخنرانی گرفته تا رویکردهای نوین مانند یادگیری معکوس یا مبتنی بر پروژه. این تنوع، فرصت‌هایی تازه برای معلمان فراهم می‌کند تا با توجه به شرایط کلاس و نیازهای دانش‌آموزان، انتخابی هوشمندانه و اثربخش داشته باشند.

برخی از عوامل مؤثر در انتخاب روش مناسب عبارت‌اند از:

- سن، توانایی و پیش‌زمینه دانش‌آموزان
- نوع محتوای درسی و اهداف آموزشی
- امکانات موجود در کلاس یا مدرسه
- شخصیت، مهارت و سبک تدریس معلم

نباید فراموش کرد که هیچ روشی ذاتاً برتر از دیگری نیست؛ بلکه این معلم است که با شناخت درست از موقعیت، می‌تواند یک روش ساده را به ابزاری نیرومند برای پرورش فکر و خلاقیت تبدیل کند.

در فصل‌های پیش رو، با برخی از رایج‌ترین روش‌های تدریس آشنا خواهیم شد؛ روش‌هایی که معلمان ایرانی آن‌ها را مؤثر دانسته و در عمل به کار گرفته‌اند.

طبقه‌بندی روش‌های تدریس

در گستره‌ی ادبیات آموزشی، روش‌های تدریس را می‌توان از منظرهای گوناگون طبقه‌بندی کرد. این طبقه‌بندی‌ها، با تکیه بر اهداف آموزشی، نقش معلم و دانش‌آموز، نوع محتوا یا میزان فعالیت یادگیرنده، به ما امکان می‌دهند تا هر روش را در جایگاه مناسب خود بشناسیم و در موقعیت‌های درست به کار بگیریم.

در یکی از رایج‌ترین تقسیم‌بندی‌ها، روش‌های تدریس را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد:

۱. روش‌های سنتی یا معلم‌محور:

در این روش‌ها، تمرکز اصلی بر نقش فعال معلم است و دانش‌آموز بیشتر شنونده یا دریافت‌کننده‌ی محتوا به شمار می‌آید. روش‌هایی مانند سخنرانی، نمونه‌ی بارز این دسته هستند. انتقال مستقیم مفاهیم، انسجام در ارائه، و کنترل بیشتر کلاس از ویژگی‌های این دسته‌اند.

۲. روش‌های نوین یا یادگیرنده‌محور:

این روش‌ها بر مشارکت فعال دانش‌آموز در فرایند یادگیری تأکید دارند. معلم نقش راهنما، تسهیل‌گر یا طراح موقعیت‌های یادگیری را دارد. روش‌هایی همچون پروژه‌محور، آموزش معکوس یا بارش فکری، در این دسته قرار می‌گیرند. تمرکز بر تفکر، حل مسئله، و استقلال یادگیری از شاخصه‌های این گروه است.